

Identification of the Factors affecting Women's Non-use of Rural Public Libraries in Kermanshah County

Faramarz Soheili

Associate Prof., Department of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Tehran, Iran
fsoheili@gmail.com

Mehri Shahbazi

Assistant Prof., Department of Knowledge and Information Science in Payame Noor University, Tehran, Iran
(Corresponding Author)
meh512000@yahoo.com

Fereshteh Pashaei-Sorkali

MSc Student of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Tehran, Iran
pashaei36@gmail.com

Ali Akbar Khasseh

Associate Prof., Department of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Tehran, Iran
khasseh@gmail.com

Abstract

Purpose: This study aims to identify the factors affecting non-use of rural libraries by women from the perspective of non-user women, i.e. women who are not members of libraries and are not library users. Library factors, internet access, accessibility, and services appropriateness to needs are among the items which in most studies have been considered to have the greatest impact on people using libraries. However, due to the fact that less research has examined the problems and challenges facing women in accessing information resources and their going to libraries, this study was conducted with the main purpose of examining this important issue.

Method: This research was conducted using a qualitative approach and the content analysis method. The statistical population of the study consists of non-user women in 8 rural libraries of Kermanshah. To collect data, semi-structured interviews were conducted and in order to ensure the validity and reliability of the study, Lincoln and Guba (1985) evaluation method was used. In order to validate the research tool, the research process was performed by two experts and two coders were used to codify several interview samples, ensure the uniformity of the coders' viewpoints, and write notes during the research in Excel sheets. By applying this process, the reliability of the research data was significantly increased. The sampling method of the research was snowball and the transcripts of the interviews was analyzed using the software MAXQDA 2018 by applying three methods: quantitative, structural, and interpretive.

Findings: After extracting the main sentences from the transcripts of the interviews and placing them in a file, first conceptualization was done and then according to the extracted concepts, the category appropriate for each concept was selected. In the coding process, each phrase was marked as a corresponding code according to its meaning, concept, and implication under a specific heading, and was classified in the MAXQDA environment. In the next step, after omitting some of the codes that had thematic overlap, four main dimensions including environmental, personal, social and cultural, and special factors were identified and 36 conceptual codes were extracted. Finally, due to the frequency of repetitive concepts, it was found that "special factors" had the greatest impact on women not going to rural libraries and "environmental factors" showed the least role in this regard.

Originality: This study has looked at the issue of women's access to information resources and libraries from a different perspective and has focused on non-user women. Obviously, drawing non-user women to rural libraries can lead to the promotion of knowledge and information of this group and, consequently, can have a direct impact on families and improve the position of the library in the minds of society. Therefore, rural libraries should pay more attention to this important issue and pave the way for providing services to this group.

Keywords: Going to library, Rural libraries, Kermanshah county, Rural women, Nonusers

Conflicts of Interest: None

Funding: None.

Citation: Soheili, F., Shahbazi, M., Pashaei-Sorkali, F., & Khasseh, A.A. (2022). Identification of the Factors affecting Women's Non-use of Rural Public Libraries in Kermanshah County. *Research on Information Science and Public Libraries*, 28(1), 96-113.

Received 15 July 2021; Received in revised form 30 September 2021

Accepted 2 October 2021; Published online 31 May 2022

Article Type: Research Article

© The author(s)

Publisher: Iran Public Libraries Foundation

شناسایی عوامل مؤثر بر عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی روستایی: مطالعه موردی شهرستان کرمانشاه

فرامرز سهیلی

دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
fsohieli@gmail.com

مهری شهبازی

استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
meh512000@yahoo.com

فرشته پاشائی سورکالی

دانشجوی کارشناسی ارشد، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
pashaei36@gmail.com

علی اکبر خاصه

دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
khasseh@gmail.com

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر مراجعه زنان ناکاربر به کتابخانه‌های عمومی روستایی شهرستان کرمانشاه انجام گرفت.

روش: این پژوهش با رویکرد کیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شد. جامعه آماری شامل زنان ناکاربر در هشت کتابخانه روستایی شهرستان کرمانشاه است. روش نمونه‌گیری پژوهش به صورت گلوله برفی است. ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌ساختار یافته است. متن مصاحبه‌ها با به کارگیری سه روش کمی، ساختاری و تفسیری تجزیه و تحلیل شد و برای این کار از نرم‌افزار مکس کیودا ۲۰۱۸ استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد چهار بُعد تأثیرگذار بر میزان و کیفیت مراجعه زنان ناکاربر به کتابخانه‌های روستایی عبارت‌اند از: عوامل محیطی، عوامل فردی، عوامل کتابخانه‌ای، و عوامل فرهنگی و اجتماعی. با توجه به فراوانی مفاهیم، «عوامل تخصصی کتابخانه‌ای» بیشترین تأثیر بر عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌های روستایی، و عامل «محیط» کمترین نقش در عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌ها را دارد. **اصالت/ارزش:** پژوهش حاضر با زاویه‌ای متفاوت به مقوله دسترسی زنان به اطلاعات نگاه کرده و زنان ناکاربر پرداخته و عوامل مؤثر بر عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌های روستایی را از دیدگاه این جامعه آماری بررسی کرده است. **کلیدواژه‌ها:** مراجعه به کتابخانه، کتابخانه‌های روستایی، کرمانشاه، زنان روستایی، ناکاربران

تعارض منافع: گزارش نشده است.

منبع حمایت‌کننده: حامی مالی نداشته است.

استناد: سهیلی، فرامرز؛ شهبازی، مهری؛ پاشائی سورکالی، فرشته؛ و خاصه، علی اکبر (۱۴۰۱). شناسایی عوامل مؤثر بر عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی روستایی: مطالعه موردی شهرستان کرمانشاه. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۸(۱)، ۹۶-۱۱۳. تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۴؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۷/۰۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۱۰؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۳/۱۰

نوع مقاله: علمی پژوهشی

ناشر: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

© نویسندگان

در ایران هنوز آن‌طور که باید، نیاز به مطالعه برای مردم نیاز واقعی محسوب نمی‌شود و حتی اقبال تحصیل کرده هم به محض فراغت از تحصیل این مهم را به فراموشی می‌سپارند. این مسئله آمار استفاده از کتابخانه‌ها در سطح کشور را نیز تحت‌الشعاع خود قرار داده است. کتابخانه‌ها در حقیقت یکی از مهم‌ترین نقاط ارتباطی مردم یک جامعه با اطلاعات هستند و قطعاً موجودیت کتابخانه‌ها بدون مخاطبان معنا و مفهومی ندارد. بنابراین، انواع کتابخانه در یک جامعه براساس ماهیت خود، فعالیت‌های متفاوتی برای تسهیل ارتباطات مردم با انواع اطلاعات و منابع اطلاعاتی انجام می‌دهند. آکسو و دنو^۱ (۲۰۱۸) در این زمینه معتقدند کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی‌ای موفق است که بتواند نیازهای مراجعان را بشناسد، در مسیر رفع نیاز آن‌ها گام بردارد و برای بهبود بخشیدن به رضایت کاربر به‌طور خاص هر چیز ممکن را به کار گیرد. از طرفی، بهره بردن از کتابخانه‌ها قطعاً منوط به ایجاد آرامش و تمرکز در فعالیت‌های مطالعاتی و تحقیقاتی است و چنانچه کتابخانه نتواند این موقعیت را برای کاربران خود فراهم کند، آن‌ها دچار بی‌اعتماد و اضطراب و نگرانی شده و چه بسا کتابخانه‌ها به‌خاطر عدم موفقیت در این زمینه با حجم قابل توجه‌ای از ناکاربران مواجه شوند.

هدف نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در راستای برآورده کردن اهداف سند چشم‌انداز، رسیدن به ۱۵ کشور برتر جهان در سال ۱۴۰۴ است (نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۹۰). این در حالی است که پژوهش‌ها همچنان نشان می‌دهد استفاده از کتابخانه‌های عمومی در کشور با مشکلات متعددی مواجه است و پیگیری دلایل ناشی از این مشکلات ضروری به نظر می‌رسد. بدیهی است رفع این موانع و مشکلات و ایجاد زمینه لازم برای ترویج و توسعه استفاده از کتابخانه‌های عمومی، کشور را در رسیدن به اهداف عمده سند چشم‌انداز یاری خواهد کرد.

کتابخانه‌های روستایی در زمره کتابخانه‌های عمومی‌ای قرار دارند که مخصوصاً در کشور ما کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. حافظیان رضوی (۱۳۹۶) در تعریف کتابخانه‌های روستایی به محوریت این نوع کتابخانه‌ها در تحولات اساسی روستاها اشاره کرده و در این زمینه معتقد است کتابخانه‌های روستایی با هدف پرورش فکر و افزایش مهارت روستاییان و روستایاران (صاحبان حرفی که به روستاییان خدمات می‌رسانند) تشکیل می‌شوند. این نوع کتابخانه‌ها با ارائه خدمات عمومی و جنبی، گذراندن اوقات فراغت و سرگرمی فکری روستاییان را ممکن می‌سازند و با تأمین منابع در توسعه پایدار کشاورزی و عمران روستایی نقش پشتیبان اطلاعاتی را ایفا می‌کنند و به این ترتیب در همه طرح‌ها و پروژه‌های روستایی و کشاورزی جایگاه ویژه‌ای به خود اختصاص می‌دهند. به عبارتی، پایگاه و مرکز گردآوری و اشاعه اطلاعات روستا کتابخانه روستایی است. آکانوا، ایلیکا و ادو^۲ (۲۰۱۸) نیز ضمن اشاره به این مهم، تأکید می‌کنند که کتابخانه‌های روستایی به‌منظور مراقبت از نیازهای اطلاعاتی، آموزشی و تفریحی ساکنان روستایی به وجود آمده و در تقویت و اتحاد جامعه استفاده‌کننده بسیار مؤثرند. این کتابخانه‌ها برای رسیدن به اهداف خود باید از منابع انسانی، مالی و مادی برخوردار باشند. منابع انسانی کتابخانه‌ها کارمندان و کتابداران و منابع مادی آن‌ها کتاب‌ها و منابع اطلاعاتی هستند و این نوع کتابخانه‌ها در حقیقت مرجعی برای رفع نیازهای اطلاعاتی جامعه روستایی هستند. از این‌رو، کتابخانه‌های روستایی می‌توانند نیاز جامعه محلی را شناسایی کرده و به‌منظور برطرف ساختن آن تلاش کنند. از جمله اقشاری که در این نوع کتابخانه‌ها کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند زنان هستند.

به‌طور کلی، این‌طور به نظر می‌رسد که زنان یکی از گروه‌های اصلی جامعه بوده و به‌دلیل نقش مهمی که در کانون خانواده و تربیت فرزندان ایفا می‌کنند، از لحاظ فرهنگی، اجتماعی، روحی و روانی می‌توانند تأثیراتی بسیار مفید بر سلامت جامعه بگذارند. در حقیقت، برجسته‌ترین نقش مادر در محیط خانه و اجتماع نقش تربیتی و فرهنگی اوست. اهمیت این نقش آنجا روشن می‌شود که فرزندان آداب و رسوم زیست درست اجتماعی و فرهنگی را از مادران خود می‌آموزند و چگونگی رفتار مادر با کودک در شکل‌دهی ساختار شخصیتی او تأثیر چشمگیر دارد. از این‌رو، فاصله گرفتن این قشر با مطالعه و کتاب و کتابخانه می‌تواند کانون خانواده را مستقیماً به‌انحای مختلف مورد هدف

1. Xu & Du

2. Aknawa, ilika & adu

قرار دهد. با توجه به اینکه امروزه شرایط و نوع زیست زنان در هر جامعه از میزان توسعه یافتگی آن جامعه حکایت دارد، لازم است دولت‌ها در کنار توجه به موضوعاتی از قبیل حقوق، بهداشت و اشتغال زنان، به مسائل روحی، روانی و عاطفی و فاز مطالعاتی آنان نیز توجه کنند و تمرکز اصلی خود را به شناسایی چالش‌هایی که در این زمینه گریبان این قشر جامعه را گرفته است معطوف دارند. بر این اساس، شناسایی عوامل مؤثر بر مراجعه زنان خانه‌دار (به‌عنوان بخشی از این قشر) به کتابخانه و رفع مشکلات و چالش‌های احتمالی در این زمینه می‌تواند باعث افزایش مراجعه آن‌ها به کتابخانه و بهره‌گیری از منابع ارزشمند برای بهبود وضعیت اجتماعی و فرهنگی خانواده و متعاقباً جامعه شود. این مسئله مهمی است که تاکنون کمتر بررسی شده است. از این رو، پژوهش حاضر تلاش می‌کند تا موانعی را که سر راه مراجعه زنان در استفاده از کتابخانه‌های عمومی روستایی وجود دارد شناسایی کند و عوامل مؤثر بر افزایش ناکاربران زن در کتابخانه‌های روستایی را مورد تأکید قرار دهد. عوامل بازدارنده عوامل و موانعی هستند که باعث می‌شوند ناکاربران کتابخانه‌های روستایی به کتابخانه مراجعه نکنند و عوامل پیش‌برنده عواملی اند که باعث می‌شوند ناکاربران بیشتر به کتابخانه‌های عمومی مراجعه کنند. بدیهی است تقویت این عوامل باعث حضور هر چه بیشتر زنان ناکاربر در استفاده از کتابخانه‌های عمومی خواهد شد و در نتیجه سبب ارتقای سطح سواد و آگاهی‌های عمومی جامعه در برخورد با مسائل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و غیره می‌شود. انجام این پژوهش کمک می‌کند تا کتابخانه‌های روستایی با شناسایی خلأها در این زمینه بتوانند با برنامه‌ریزی دقیق در تبدیل زنان ناکاربر به کاربران اصلی کتابخانه، زندگی زنان روستایی را تحت تأثیر قرار داده و در بهبود وضعیت مطالعه این قشر روستایی مؤثر باشد. از این رو، پژوهش حاضر با هدف کلی بررسی عوامل و موانع مؤثر بر مراجعه کاربران زن به کتابخانه‌ها، در صدد است تا این مهم را در کتابخانه‌های روستایی شهرستان کرمانشاه بررسی کند و به این پرسش پاسخ دهد که عوامل مراجعه نکردن زنان ناکاربر به کتابخانه‌های روستایی شهرستان کرمانشاه چیست؟

در شهرستان کرمانشاه، ۸ کتابخانه روستایی وجود دارد که ۲۰۲۹ زن در آن‌ها عضویت دارند (جدول ۱). از طرفی، با توجه به سالنامه آماری سال ۹۵، تعداد کل زنان در روستاهای مورد نظر ۷۱۲۵ نفر است که با کسر تعداد زنان عضو از این تعداد، ۵۰۹۶ نفر در کتابخانه عضویت ندارند.

جدول ۱. مشخصات کتابخانه‌های موجود در جامعه هدف

ردیف	کتابخانه	بخش	روستا	تعداد کل زنان	تعداد زنان عضو	تعداد زنان غیر عضو
۱	استقلال	مرکزی	قرانچی	۱۳۴۶	۵۲۱	۸۲۵
۲	امام‌رضا(ع)	میان‌در بند	رزین	۴۷۲	۱۰۷	۳۶۵
۳	پروین اعتصامی	مرکزی	ده‌پهن	۳۱۸۷	۵۰۳	۲۶۸۴
۴	شهید علیمردان ایزدی	مرکزی	گاو بنده	۱۱۴۴	۲۸۱	۸۶۳
۵	شهید مفتاح	سرفیروزآباد	بوژان	۱۷۷	۱۷۷	۰
۶	الزهرا	سرفیروزآباد	هلشی	۳۸۴	۱۳۲	۲۵۲
۷	پیروزی	ماهیدشت	چغانرگس	۲۸۸	۲۱۳	۷۵
۸	شهید مظفر مرادی	ماهیدشت	چغاگینو	۱۲۷	۹۵	۳۲
	مجموع: ۸ کتابخانه			۷۱۲۵	۲۰۲۹	۵۰۹۶

با احتساب افراد زیر ۶ سال، ۳۵ درصد زنان به کتابخانه مراجعه می‌کنند و ۶۵ درصد این زنان با کتابخانه ارتباط ندارند. از این رو، با توجه به آمارهای ارائه شده، وضعیت مراجعه زنان به کتابخانه‌های روستایی شهرستان کرمانشاه در وضعیت مطلوبی قرار ندارد و واکاو مسائل و مشکلات در این زمینه به شدت احساس می‌شود. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف اصلی تعیین عوامل مؤثر بر مراجعه زنان ناکاربر به کتابخانه‌های عمومی روستایی شهرستان کرمانشاه، به تعیین عوامل ترغیب کننده و بازدارنده زنان به مراجعه کتابخانه‌های عمومی روستایی پرداخته است.

به منظور مرور پیشینه‌های مرتبط با پژوهش حاضر، جدیدترین پژوهش‌های انجام شده در حوزه کتابخانه‌های عمومی و روستایی مرور شدند و در سه دسته قرار گرفتند. دسته اول شامل موضوعاتی می‌شدند همچون: جوانان روستایی، زنان روستایی، بزرگسالان روستایی، دانش‌جویان، نوسوآدان، کودکان و نوجوانان، زنان خانه‌دار (عمر، شافریل، دسیلوا، بلونگ و حمزا، ۲۰۱۵؛ پاتریک و فردیناند، ۲۰۱۶؛ هاگز، ۲۰۱۷؛ ماوها، ۲۰۱۷؛ سایکز، ۲۰۱۹؛ عباسی قرمز گل، ۱۳۹۶؛ فخارطیسی، ۱۳۹۶؛ سهیلی و محمودی، ۱۳۹۸). دسته دوم شامل موضوعاتی می‌شدند: الگوی استفاده از کتابخانه‌ها، رفتار اطلاعاتی، خدمات کتابخانه‌ها، حفظ دانش بومی، رضایت کاربران، کاهش فقر اطلاعاتی، نقش کتابخانه‌ها در کاهش محرومیت اجتماعی، عوامل مشوق و بازدارنده مراجعه کاربران (عمر، شافریل، دسیلوا، بلونگ و حمزا، ۲۰۱۵؛ پاتریک و فردیناند، ۲۰۱۶؛ هاگز، ۲۰۱۷؛ فروتنی، نوکاریزی، کیانی و مختاری اسکی، ۱۳۹۷؛ آکانوا، ایلیکا و ادو، ۲۰۱۸؛ سایکز، ۲۰۱۹؛ سلیم میا، ۲۰۲۰؛ زارع دارابی، ۱۳۹۸؛ رسولی محیط، ۱۳۹۸). دسته سوم شامل موضوعاتی می‌شدند از قبیل: عوامل مؤثر بر افزایش بازدید، رضایت کاربران، افزایش رفتار وفاداری کاربر، عوامل مؤثر بر استفاده از کتابخانه‌ها، وفادار سازی کاربران، روش‌های جذب مخاطب، عوامل مؤثر بر اشتیاق به بازگشت به کتابخانه، نقش زیباسازی فضای کتابخانه‌های عمومی در جذب مخاطب (ماوها، ۲۰۱۷؛ هوانگ، ۲۰۱۸؛ کسیمانی و راجندران، ۲۰۱۹؛ تاج‌الدینی، خاصه، افضلی و صنعت‌جو، ۲۰۱۹؛ زندیان، قربانی و حسن‌زاده، ۱۳۹۵؛ زارع، گودینی و ریاحی، ۱۳۹۶؛ تاج‌الدینی و امیر تیموری، ۱۳۹۵؛ عباسی قرمز گل، ۱۳۹۶؛ غیوری، ۱۳۹۶؛ فخارطیسی، ۱۳۹۶؛ مهروری، ۱۳۹۷؛ ضیایی، ۱۳۹۸؛ سهیلی و محمودی، ۱۳۹۸).

مرور این پیشینه‌های پژوهش نشان داد رفتار گروه‌های اجتماعی مختلف از جمله سالمندان، کودکان، نوسوآدان یا دانش‌جویان در حوزه کتابخانه‌های عمومی به طور کلی و کتابخانه‌های روستایی به طور خاص مورد توجه قرار گرفته است. با این حال، درباره میزان مطالعه زنان و مراجعه آنان به کتابخانه‌ها به طور خاص پژوهش کمتری انجام گرفته است. همچنین، جمع‌بندی پژوهش‌های انجام شده نشان داد عوامل زیادی بر مراجعه افراد به کتابخانه‌های عمومی تأثیر دارد و هر کدام از پژوهش‌ها با نگاهی متفاوت این موضوع را بررسی کرده‌اند. عوامل کتابخانه‌ای، دسترسی به اینترنت، دسترسی پذیری، و تناسب خدمات با نیازها از جمله مواردی بوده که در اکثر پژوهش‌ها به عنوان عوامل دارای بیشترین تأثیر را در مراجعه افراد به کتابخانه‌ها گزارش شده است. از نقاط قوت پژوهش‌های گذشته می‌توان به پرداختن آن‌ها به بررسی قشر خاص و نیازها و مشکلات آن‌ها و ارائه راهکارهایی در این زمینه اشاره کرد، که این امر دلیل ایجاد طیف مختلفی از دیدگاه‌ها در این زمینه بوده است.

با این حال، کمتر پژوهشی به بررسی مشکلات و چالش‌های پیش روی زنان در زمینه دسترسی به منابع اطلاعات کتابخانه‌ای پرداخته است. بر این اساس، پژوهش حاضر بر آن است تا زاویه‌ای متفاوت به این مقوله نگاه کند و زنان ناکاربر را مورد توجه قرار دهد و عوامل مؤثر بر عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌های روستایی را از دیدگاه این جامعه آماری بررسی کند.

1. Omar, Shaffril, D'Silva, Bolong & Hamzah
2. Patrick & Ferdinand
3. Hughes
4. Mauha
5. Sikes
6. Akanwa, Ilika & Udo
7. Salim Mia
8. Huang
9. Kasimani & Rajendran
10. Tajedini, Khasseh, Afzali & Sadatmoosavi

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شد. به منظور گردآوری داده‌ها، از مصاحبه نیمه ساختار یافته و برای تأمین روایی و پایایی مطالعه از روش ارزیابی لینکولن و گوبا (۱۹۸۵) استفاده شد. بدین منظور و بر پایه این روش، چهار معیار موثق بودن و اعتبار (باور پذیری)، انتقال پذیری، اطمینان پذیری و تأیید پذیری برای ارزیابی در نظر گرفته شد. به همین منظور و برای دستیابی و تأیید اعتبار در پژوهش، فرایند پژوهش توسط دو کارشناس صورت گرفت و از دو کدگذار برای کدگذاری چند نمونه مصاحبه برای کسب اطمینان از یکسانی دیدگاه کدگذاران و نگارش یادداشت در طول پژوهش در برهه‌های اکسل استفاده شد و به این طریق، میزان موثق بودن داده‌های پژوهش به حد قابل قبولی افزایش داده شد. برای حصول اطمینان از انتقال پذیری یافته‌های پژوهشی، با چند کارشناس که در پژوهش مشارکت نداشتند در مورد یافته‌های پژوهش مشورت انجام شد. در همه مراحل کار و به منظور ایجاد اطمینان پذیری، جزئیات پژوهش و یادداشت برداری‌ها ثبت و ضبط شد و این اسناد شرح مفصل فرایندی است که انجام شده است و برای تأیید پذیری، کلیه جزئیات در تمامی مراحل به دقت ثبت و ضبط شد. متن مصاحبه‌ها با سه روش کمی، ساختاری و تفسیری، تجزیه و تحلیل شد. بر این اساس، ابتدا متن ضبط شده مصاحبه‌ها به دقت پیاده‌سازی شد و به دفعات مورد بازخوانی قرار گرفت و سپس با کدگذاری متن، تم‌های موضوعی و مقوله‌ها مشخص شدند. برای شناسایی عوامل مربوط به عدم مراجعه به کتابخانه، عبارت‌های کلیدی هر پاراگراف که واحدهای تحلیل بودند جداسازی شد. سپس، کد مصاحبه‌های مربوط به هر یک از واژه‌ها یا عبارت‌ها مقابل آن‌ها نوشته شد. برای کدگذاری، همه جملات و پاراگراف‌ها یا بخش‌هایی از مصاحبه (کدهای موضوعی) که باعث ایجاد یک مقوله مشترک شده کنار هم جمع و سپس مفاهیم به دست آمده مقوله بندی شدند. هنگام نام گذاری کدها و مقوله‌ها، نام‌هایی انتخاب شد که از نظر منطقی بیشترین ارتباط را با داده‌ها داشته باشد. این نام‌ها از ذخیره مفاهیم پژوهشگران در حرفه و رشته خود یا از کلمات و عبارات مورد استفاده مصاحبه‌شوندگان اخذ شدند.

جامعه آماری پژوهش حاضر را زنان غیر عضو یا ناکاربر ساکن در روستاهایی از شهرستان کرمانشاه تشکیل دادند که دارای کتابخانه‌های روستایی هستند (جدول ۱) و با توجه به روش پژوهش اتخاذ شده، برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری غیر تصادفی هدفمند گلوله‌برفی استفاده شد. در این روش نمونه‌گیری که خاص پژوهش‌های کیفی است، اصل اشباع نظری معیار توقف نمونه‌گیری است؛ به این ترتیب که هر گاه پژوهشگر به این نتیجه رسید که پاسخ‌های داده شده یا مصاحبه‌های انجام شده با افراد مطلع به اندازه‌ای به همدیگر شباهت دارند که به تکراری شدن پاسخ‌ها یا مصاحبه‌ها منجر شده و داده‌های جدیدی در آن‌ها وجود ندارد تعداد مصاحبه‌ها را کافی دانسته و دست از مصاحبه می‌کشد. بنابراین، در این پژوهش، گردآوری داده‌ها تا ۲۵ نفر از زنانی که به کتابخانه مراجعه نمی‌کنند ادامه پیدا کرد. مصاحبه‌ها از نمونه اولیه شروع و این روند با معرفی نفر بعدی تا رسیدن پژوهشگر به اشباع نظری ادامه پیدا کرد. بعد از مراحل ذکر شده، در روند تجزیه و تحلیل پژوهش، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا^۱ بررسی شد. این نرم‌افزار از جمله معروف‌ترین و پرکاربردترین نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی است. مکس کیودا ای یا مکس کیودا به دلیل پیشرو بودن در پشتیبانی از زبان‌های مختلف و سازگاری کامل با زبان فارسی و همچنین به واسطه برخورداری از رابط کاربری اثربخش، از محبوبیت و کارآمدی بالایی برخوردار است. چهار چوب اصلی استفاده از این نرم‌افزار، مدیریت تخصصی داده‌ها و نیز تولید کد، مقوله و در نهایت تولید نمودار گرافیکی و مدل سازی است که پس از کدگذاری اسناد تحقیق و ورود داده‌ها به نرم‌افزار، می‌توان مدل‌های متناسب با پژوهش را با استفاده از آن طراحی و ارائه کرد.

به منظور رعایت ملاحظات اخلاقی پژوهش، هنگام مراجعه اولیه، پژوهشگران پژوهشی بودن کار را به شرکت کنندگان توضیح دادند و متذکر شدند که آن‌ها به عنوان صاحب نظر در جامعه هدف انتخاب شده و مورد مصاحبه قرار می‌گیرند؛ مشارکت آن‌ها کاملاً اختیاری است و در حین مصاحبه صدایشان ضبط خواهد شد و این فایل صوتی تنها برای تجزیه و تحلیل داده‌ها بوده و هیچ گونه استفاده دیگری از آن نخواهد شد. همچنین، پژوهشگران

متذکر شدند که شرکت کنندگان می‌توانند از پاسخ به هر سؤالی که مایل به پاسخ‌گویی نیستند خودداری کرده یا در زمان دلخواه مصاحبه را متوقف کنند. به‌علاوه، به شرکت کنندگان گفته شد که در صورت تمایل به آگاهی از نتایج پژوهش، در پایان پژوهش، نتایج برایشان ارسال خواهد شد.

یافته‌های پژوهش

در این بخش، ابتدا به بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه آماری پرداخته و سپس به مراحل کدگذاری سه‌گانه و چگونگی تعیین دسته‌بندی مفاهیم و تعیین مقولات و چگونگی مفهوم‌سازی جملات مصاحبه پرداخته می‌شود.

همان‌طور که مشاهده می‌شود (جدول ۳)، بیشتر پاسخ‌گویان (۶۴ درصد) متأهل و در رده سنی بین ۳۰ تا ۴۰ سال (۳۶ درصد) و دارای تحصیلات دیپلم (۴۸ درصد) بوده‌اند.

جدول ۲. اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

وضعیت فعلی	تحصیلات						تأهل		سن				جنسیت	
	خانمدار	شاغل	فوق و بالاتر	لیسانس	دیپلم	زیر دیپلم	متأهل	مجرد	۵۰ به بالا	۴۰-۵۰	۳۰-۴۰	کمتر از ۳۰	مرد	زن
	۱۸	۷	۲	۴	۱۲	۷	۱۶	۹	۳	۸	۹	۵	۰	۲۵
درصد	۷۲	۲۸	۸	۱۶	۴۸	۲۸	۶۴	۳۶	۱۲	۳۲	۳۶	۲۰	۰	۱۰۰

در راستای تحقق هدف پژوهش، با تحلیل داده‌ها، طی فرایندی که در بخش روش‌شناسی پژوهش ذکر شد، بعد از استخراج جملات مورد نظر از متن مصاحبه‌ها و قرار دادن آن‌ها در یک فایل، ابتدا مفهوم‌سازی صورت گرفت و سپس با توجه به مفاهیم استخراج‌شده، مقوله مناسب با هر مفهوم انتخاب شد. در فرایند کدگذاری، هر عبارت با توجه به معنا و مفهوم و اشاراتی که داشت ذیل یک عنوان مشخص به‌عنوان کد مربوطه، علامت‌گذاری و در محیط نرم‌افزار مکس کیودا طبقه‌بندی شد. در مرحله اولیه کدگذاری باز، در مجموع بیش از ۴۵۰ مفهوم شناسایی و احصا شد. در مرحله بعد، کدگذاری محوری یا متمرکز انجام گرفت، به این صورت که مفاهیم مشترک و نزدیک به هم و کدهای اولیه در قالب مضامینی کلی‌تر و انتزاعی‌تر تحت عناوین و کدهای جدیدی دسته‌بندی شدند. فرایند بازبینی و اصلاح کدها و پالایش دسته‌بندی‌ها به‌طور مستمر با مرور چندباره برای دستیابی به ترکیبی مناسب و قابل قبول انجام شد. در این مرحله، ۵۴ کد (جدول ۴) به دست آمد که پس از مقایسه و بررسی ارتباط میان کدها، برخی از کدها که هم‌پوشانی موضوعی داشتند در یکدیگر ادغام و تعداد کدها به ۴۶ کد کاهش داده شد.

جدول ۳. فهرست مجموعه کدهای اولیه بر خاسته از تحلیل داده‌ها

ردیف	کد اولیه	ردیف	کد اولیه
۱	فرهنگ کتاب خوانی	۲۸	منابع کمک‌درسی
۲	عدم آگاهی از خدمات کتابخانه	۲۹	عدم تنوع منابع
۳	سطح سواد (تحصیلات)	۳۰	کمبود منابع
۴	علاقه	۳۱	نبودن منابع مورد نیاز
۵	انگیزه پایین	۳۲	کتابخانه سازمانی کارآمد
۶	عدم نیاز	۳۳	ساعات کاری مناسب
۷	پر مشغولگی	۳۴	استاندارد محیطی
۸	کمبود زمان	۳۵	رعایت نظافت و بهداشت
۹	مشکلات شخصی	۳۶	نظم و سکوت
۱۰	داشتن تعداد فرزندان بالا	۳۷	نداشتن بستر اینترنت اعضا
۱۱	حجم کار زیاد	۳۸	کمبود برنامه‌های فرهنگی کتابخانه
۱۲	پایان تحصیلات	۳۹	اوقات فراغت
۱۳	تبلیغات محیطی	۴۰	نبودن دسترسی به اینترنت
۱۴	موقعیت جغرافیایی کتابخانه	۴۱	فقدان فضای مناسب برای گروه‌های مراجعه کننده
۱۵	دسترسی پذیری	۴۲	تفکیک نبودن بخش‌ها برای زنان
۱۶	دور بودن کتابخانه	۴۳	نداشتن کتب و خدمات ویژه افراد و گروه‌های خاص
۱۷	سایر رسانه‌ها	۴۴	مردسالاری
۱۸	ناکارآمدی محیط	۴۵	مشکلات فرهنگی
۱۹	منابع انسانی	۴۶	مشکلات اقتصادی
۲۰	بی‌انگیزگی کتابدار	۴۷	سختگیری و تعصبات خانواده
۲۱	تخصص کتابدار	۴۸	فرهنگ‌سازی ضعیف
۲۲	امکانات شخصی	۴۹	فرهنگ خانواده
۲۳	امکانات کتابخانه	۵۰	نقش مدرسه
۲۴	هزینه عضویت	۵۱	نقش نهادهای فرهنگی
۲۵	منابع قدیمی	۵۲	عدم تنوع در برنامه‌های کتابخانه
۲۶	عدم تناسب منابع بانیاها	۵۳	محوریت نداشتن مسائل زنان
۲۷	فرهنگ کتاب خوانی	۵۴	منابع کمک‌درسی

در آخرین مرحله، کدگذاری گزینشی یا انتخابی به این صورت انجام گرفت که هریک از مضامین در قالب مقولات انتزاعی تری دسته‌بندی شدند و به هریک از این مقولات، کد و عنوانی جدید اختصاص داده شد. این مقوله‌ها همان ابعاد اصلی پژوهش هستند. به این ترتیب، مقوله‌های اصلی عدم مراجعه زنان به کتابخانه مشخص شد و در نهایت ۴ بُعد اصلی عوامل محیطی، فردی، اجتماعی و فرهنگی، و تخصصی کتابخانه‌ای و ۳۶ کد مفهومی در این زمینه شناسایی و استخراج شد. در ادامه، به بررسی تک تک مؤلفه‌های مربوط به این ابعاد پرداخته و نظر مصاحبه‌شوندگان درباره هریک از این ابعاد و مؤلفه‌ها به تفکیک بررسی می‌شود.

یافته‌های مربوط به عوامل محیطی

اولین دسته از عوامل مؤثر بر مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی که مورد شناسایی قرار گرفت عوامل محیطی است. منظور از عوامل محیطی، مجموعه‌ای از عوامل و پارامترهایی هستند که از درون و بیرون سازمان (کتابخانه) بر رفتار و کنش زنان و ترغیب یا بازداشت آن‌ها در مراجعه به کتابخانه تأثیر می‌گذارند. در پژوهش حاضر، این عوامل دربرگیرنده ۵ مفهوم و مؤلفه، شامل دوری و نزدیکی به کتابخانه، موقعیت جغرافیایی کتابخانه، وجود رسانه‌ها و فضای مجازی، تبلیغات محیطی و ناکارآمدی محیط بوده و شامل ۴۶ فراوانی در کدها است (جدول ۵). بیشترین فراوانی در میان داده‌ها متعلق به مفاهیم موقعیت جغرافیایی کتابخانه و دوری و نزدیکی به کتابخانه است، و این دو مفهوم در قالب مفهوم دسترس‌پذیری، در مجموع ۶۳/۰۴ درصد تأکیدات مصاحبه‌شوندگان را به خود اختصاص داده‌اند. از این رو، به نظر می‌رسد از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، یکی از دلایل اصلی عدم مراجعه زنان روستایی به کتابخانه‌ها میزان دسترسی آن‌ها به کتابخانه‌های عمومی است. کمترین فراوانی در میان عوامل محیطی مربوط به ناکارآمدی و تبلیغات محیط کتابخانه بوده است.

جدول ۴. توصیف فراوانی عوامل محیطی مؤثر بر میزان مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی

مضامین (مقولات)	مفاهیم	فراوانی
عوامل محیطی	دور بودن کتابخانه	۱۱
	موقعیت جغرافیایی کتابخانه (هم‌جواری با سایر کتابخانه‌ها یا مراکز فرهنگی)	۱۸
	وجود رسانه‌ها و فضای مجازی	۷
	تبلیغات محیطی	۵
	ناکارآمدی محیط	۵
جمع	۵ کد	۴۶

یافته‌های مربوط به عوامل فردی

دومین دسته از عوامل مؤثر بر مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی که مورد شناسایی قرار گرفت عوامل فردی است. منظور از عوامل فردی، مجموعه‌ای از پارامترها و ویژگی‌هایی هستند که در کنترل فرد بوده و منشأ آن‌ها رفتارها، کنش‌ها و عادات شخصی است که بر مراجعه آن‌ها به کتابخانه تأثیر می‌گذارند. در پژوهش حاضر، این عوامل دربرگیرنده ۱۱ مفهوم و ۱۲۱ فراوانی در کدها، شامل انگیزه پایین، کمبود وقت، پر مشغولگی، علاقه، فرهنگ کتاب‌خوانی، عدم نیاز، سطح سواد (تحصیلات)، حجم کار زیاد، عدم آگاهی از خدمات کتابخانه،

مشکلات شخصی، پایان تحصیلات و داشتن فرزندان زیاد است (جدول ۶). بیشترین فراوانی در میان داده‌ها متعلق به مفهوم انگیزه پایین است. از این رو، به نظر می‌رسد از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، انگیزه زنان روستایی برای مراجعه به کتابخانه کافی نیست و این دسته افراد بایستی در این زمینه رشد یافته و تقویت شوند. کمترین فراوانی در میان عوامل فردی داشتن فرزندان است که کمترین تأکید در میان نظرات را داشته است.

جدول ۵. توصیف فراوانی عوامل فردی مؤثر بر میزان مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی

مضامین (مقولات)	مفاهیم	فراوانی
عوامل فردی	انگیزه پایین	۲۰
	کمبود وقت	۱۷
	مشغله زیاد	۲۵
	علاقه	۱۴
	فرهنگ کتاب‌خوانی	۱۲
	سطح نیاز	۱۰
	سطح سواد (تحصیلات)	۹
	عدم آگاهی از خدمات کتابخانه	۷
	مشکلات شخصی	۳
	پایان تحصیلات	۳
جمع	داشتهن فرزندان زیاد	۱
	۱۱ کد	۱۲۱

یافته‌های مربوط به عوامل اجتماعی - فرهنگی

سومین دسته از عوامل مؤثر بر مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی که مورد شناسایی قرار گرفت عوامل اجتماعی- فرهنگی است (جدول ۷). این عوامل دربرگیرنده ۷ مفهوم و ۹۰ فراوانی کد، شامل محوریت نداشتن مسائل زنان، مشکلات فرهنگی، نقش خانواده، مشکلات اقتصادی، تعصبات خانواده، فرهنگ‌سازی ضعیف، سخت‌گیری خانواده، مردسالاری، نقش نهادهای فرهنگی و نقش مدرسه است.

در مصاحبه‌هایی که با زنان روستایی به عمل آمد، مصاحبه‌شوندگان بر عوامل متعددی به‌عنوان عوامل فرهنگی- اجتماعی تأکید کرده‌اند. در این دسته عوامل، بیشترین فراوانی در میان داده‌ها متعلق به محوریت نداشتن مسائل زنان و پس از آن نقش خانواده است و عامل مدرسه به‌عنوان مفهومی خنثی از میان عوامل اجتماعی فرهنگی، تقریباً تأثیری در عدم مراجعه زنان روستایی به کتابخانه‌ها نداشته است.

جدول ۶. فراوانی عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر میزان مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی

مضامین (مقولات)	مفاهیم	فراوانی
عوامل اجتماعی-فرهنگی	محوریت نداشتن مسائل زنان	۱۷
	مشکلات فرهنگی	۱۵
	نقش خانواده	۳۴
	مشکلات اقتصادی	۱۴
	فرهنگ‌سازی ضعیف	۷
	مردسالاری	۲
	نقش نهادهای فرهنگی و مدرسه	۱
جمع	کد	۹۰

یافته‌های مربوط به عوامل تخصصی کتابخانه‌ای

چهارمین دسته از عوامل تأثیر گذار بر مراجعه زنان به کتابخانه‌ها عوامل تخصصی کتابخانه‌ای است (جدول ۸). این عوامل دربرگیرنده ۱۳ مفهوم و ۱۹۲ فراوانی کد است و شامل مفاهیم، عدم تنوع و کمبود منابع، نبود دسترسی به اینترنت، عدم تناسب منابع با نیازها، کمبود امکانات، تفکیک نبودن بخش‌ها برای زنان، نبود بستر اینترنت برای اعضا، نبود منابع و خدمات ویژه افراد خاص و گروه‌های ویژه، نبود فضای مناسب برای گروه‌های مراجعه‌کننده، کمبود برنامه‌های فرهنگی کتابخانه، منابع کمک‌درسی، ساعات کاری مناسب، نبود منابع انسانی مناسب، عدم رعایت نظافت و بهداشت است. منظور از عوامل تخصصی کتابخانه‌ای در این پژوهش مجموعه‌ای از عوامل و پارامترهایی هستند که تخصصی‌اند و به شغل و حرفه کتابداری، ویژگی‌های حرفه‌ای شاغلان در کتابخانه، خصوصیات حرفه‌ای یک کتابخانه‌شایسته و مزیت‌ها و امتیازات یک کتابخانه نسبت به سایر کتابخانه‌ها مربوط هستند و می‌توانند بر رفتار و کنش زنان و ترغیب یا بازداشت آن‌ها در مراجعه به یک کتابخانه تأثیر گذار باشند. بیشترین فراوانی در میان داده‌ها متعلق به عدم تنوع و کمبود منابع با ۶۱ بار تکرار در محتوای مورد مطالعه است، و کمترین فراوانی و بالطبع کمترین اهمیت مربوط به عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌ها در بین عوامل محیطی، متعلق به عدم رعایت نظافت و بهداشت بوده است.

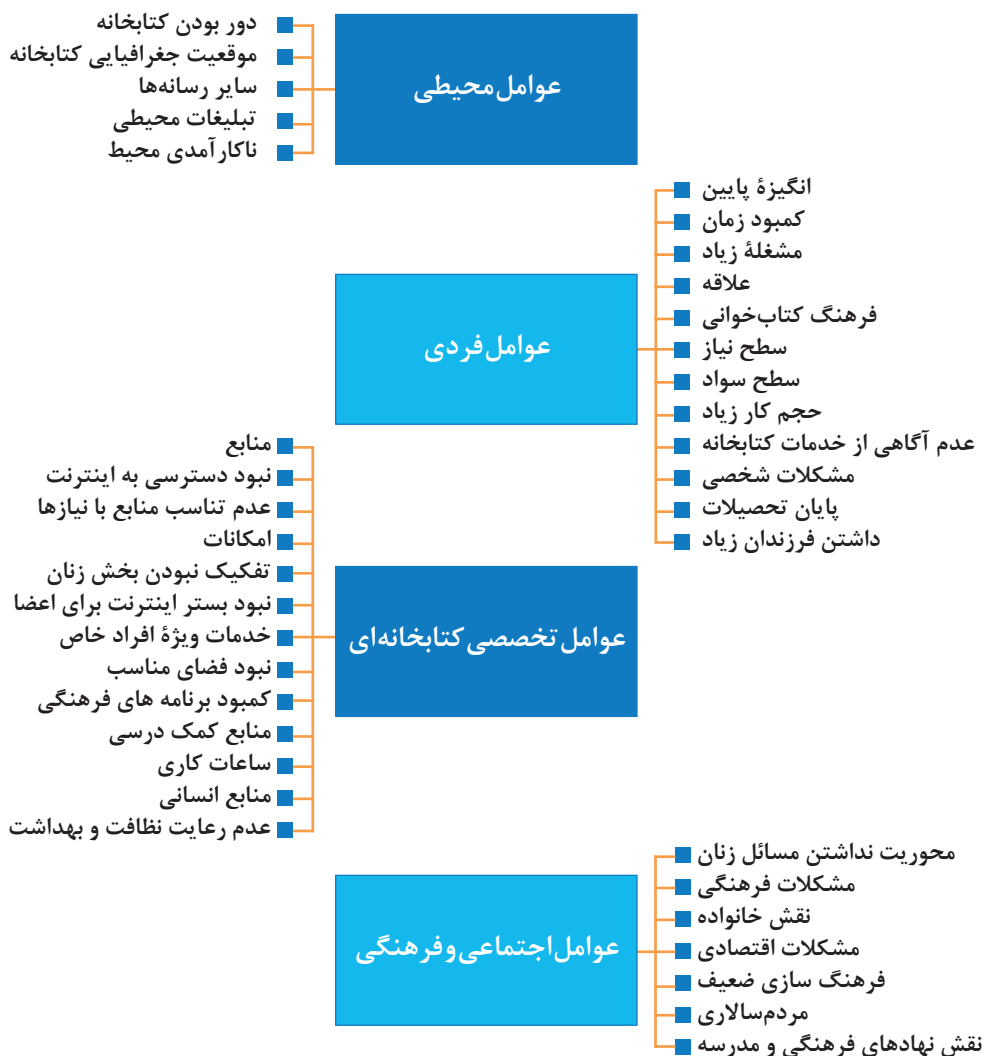
جدول ۷. فراوانی عوامل تخصصی کتابخانه‌ای مؤثر بر میزان مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی

مضامین (مقولات)	مفاهیم	فراوانی
عوامل تخصصی کتابخانه‌ای	عدم تنوع و کمبود منابع	۶۱
	نبود دسترسی به اینترنت	۱۹
	عدم تناسب منابع با نیازها	۱۷
	امکانات	۲۶
	تفکیک نبودن بخش‌ها برای زنان	۱۱
	نبود بستری اینترنت برای اعضا	۱۰
	نبود خدمات ویژه افراد خاص	۸
	نبود فضای مناسب برای گروه‌های مراجعه کننده	۷
	کمبود برنامه‌های فرهنگی کتابخانه	۱۲
	منابع کمک‌درسی	۶
	ساعات کاری	۴
	نبود منابع انسانی مناسب (تخصص، علاقه، نظم و...)	۹
	عدم رعایت نظافت و بهداشت	۲
جمع	۱۳ کد	۱۹۲

بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر به منظور پاسخ‌گویی به این سوال که عوامل مؤثر بر عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌های روستایی چیست، با استفاده از روش کیفی چهار دسته عامل اصلی مؤثر در مراجعه زنان روستایی به کتابخانه‌های عمومی شناسایی شد که شامل عوامل محیطی، عوامل فردی، عوامل اجتماعی-فرهنگی و عوامل تخصصی کتابخانه‌ای است (شکل ۱).

شکل ۱. عوامل مؤثر بر مراجعه زنان روستایی به کتابخانه‌های عمومی

در مورد عوامل ترغیب‌کننده محیطی، یافته‌های پژوهش نشان داد دسترسی پذیری و نزدیکی کتابخانه به‌عنوان مهم‌ترین عامل مؤثر در استفاده زنان روستایی از کتابخانه‌های عمومی روستاست، و این همان عاملی است که رسولی محیط (۱۳۹۸) نیز در پژوهش خود در این زمینه بر آن تأکید کرده است؛ او دسترسی به کتاب‌های موردعلاقه را از مهم‌ترین عوامل جذب بیشتر به مطالعه از نظر کاربران عنوان کرده است. با این حال، در مورد عوامل بازدارنده محیطی، تحلیل محتوای مصاحبه‌ها نشان داد نقش سایر رسانه‌ها و ناکارآمدی محیط و موقعیت نامناسب کتابخانه به‌عنوان مهم‌ترین عوامل در عدم مراجعه زنان روستایی به کتابخانه‌های عمومی ایفای نقش می‌کنند. این نتیجه با یافته‌های پژوهش زارع، گودینی و ریاحی (۱۳۹۴) هم‌خوانی دارد؛ آن‌ها در پژوهش خود نشان دادند میزان استفاده کاربران از کتابخانه‌های عمومی شهر کرمانشاه در وضعیت مطلوبی قرار ندارد و متغیرهای سن، جنسیت، تحصیلات، اوقات فراغت، استفاده از اینترنت و فاصله محل سکونت با کتابخانه‌ها با میزان استفاده از کتابخانه‌های عمومی رابطه‌ای معنادار دارد. همچنین، تاج‌الدینی و امیر تیموری (۱۳۹۵) نیز نشان دادند بهره‌گیری از فضاهای مجازی در این زمینه باید مدنظر قرار گیرد.

با توجه به اینکه عوامل فردی عواملی هستند که به خود شخص برمی‌گردند و نتیجه عادات، اخلاقیات، شخصیت، اهداف و برنامه‌ریزی خود شخص هستند، افراد هدفمند و پرتلاش با استفاده از ابزار و فرصت مطالعه

کتاب و استفاده از کتابخانه می‌توانند دانش خود را به‌طور مستمر و مادام‌العمر توسعه دهند. در این میان، به نظر می‌رسد انگیزهٔ علاقهٔ شخصی افراد و احساس نیازی که شخص به توسعهٔ خود از طریق مطالعه دارد از همه مهم‌تر است، به‌طوری که تحلیل داده‌های این پژوهش نیز نشان داد عوامل فردی به‌عنوان مهم‌ترین و پرتأکیدترین شاخص‌ها مورد توجه واقع شده و عامل انگیزه، علاقه و احساس نیاز از عوامل ترغیب‌کنندهٔ مؤثر در مراجعه زنان ناکاربر به کتابخانه است. این نتیجه با یافته‌های پژوهش فخارطیسی (۱۳۹۶) و عباسی قرمزگل (۱۳۹۶) نیز هم‌خوانی دارد. یافته‌های پژوهش‌های این پژوهشگران نیز حاکی از آن بود که یکی از مهم‌ترین عوامل اشتیاق کاربران دختر و پسر و همچنین نوسودان برای بازگشت کتابخانه، انگیزه‌های درونی و علایق شخصی است. همچنین، یافتهٔ اخیر با یافته‌های پژوهش طباطبائی شهرآباد، جعفری و صنعت‌جو (۲۰۱۶) نیز هم‌خوانی دارد که نشان دادند مهم‌ترین دلیل مراجعه به کتابخانه در نوجوانان احساس نیاز آن‌ها به استفاده از کتاب‌های کمک‌درسی و غیردرسی کتابخانه است. به‌علاوه، یافته‌های پژوهش ابو، گریس و کارول (۲۰۱۱) نیز مؤید این ادعا است که اهمیت کتابخانه‌های عمومی روستایی در تأمین منابع اطلاعاتی به‌منظور آگاه‌سازی افراد جامعه، رفع نیازهای اطلاعاتی مردم در روستاها و تأثیرات اقتصادی در روستا و توانمندسازی جامعه است.

درمورد عوامل بازدارندهٔ فردی مربوط به مراجعهٔ زنان روستایی کتابخانه عمومی، پس از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها مشخص شد حجم زیاد کار و پرمشغله‌گی زنان روستایی و اشتغال به کار آنان در کشاورزی و دامداری علاوه بر امور خانه‌داری و بچه‌داری و پخت‌وپز یکی از بزرگ‌ترین موانع و بازدارنده‌ها در مقولهٔ عوامل فردی مربوط به مراجعهٔ زنان روستایی به کتابخانه است. این همان عاملی است که سهیلی و محمودی (۱۳۹۸) و ضیایی (۱۳۹۸) در پژوهش خود آن را مورد توجه قرار دادند و قائل به آن شدند که زنان روستایی به‌دلیل کارهای زیاد، وقت کمتری نسبت به سایر زنان برای مطالعه و فراغت دارند و اکثر آن‌ها دلیل عدم استفاده از کتابخانه را وقت کم و خستگی زیاد ناشی از کار در بیرون از خانه بیان می‌کنند. طباطبائی شهرآباد، جعفری و صنعت‌جو (۲۰۱۶) نیز در بررسی موانع استفادهٔ نوجوانان از کتابخانه‌های عمومی به این عامل اشاره کرده و عنوان کردند حجم زیاد تکالیف مدرسه و کمبود وقت در این زمینه مؤثر است. همچنین، در تأیید این یافته‌ها، نتایج پژوهش بهار دواج و کومار (۲۰۱۶) نشان داد بیشتر پاسخ‌دهندگان کمتر از یک ساعت از کتابخانه استفاده می‌کنند و اکثر پاسخ‌دهندگان، به‌گفتهٔ خود، زمان کافی برای استفاده از کتابخانه ندارند. یافته‌های پژوهش پاتریک و فردیناند (۲۰۱۶) نیز در این زمینه با یافته‌های این پژوهش مطابقت دارد؛ آن‌ها نشان دادند مشکلات و مشغله‌های کاری، مراقبت از کودکان و کارهای خانه‌داری، بی‌سوادی و موانع زبانی، مانع مراجعه به کتابخانه و استفادهٔ زنان روستایی از کتابخانه است.

نتایج و یافته‌های این پژوهش همچنین نشان داد در بُعد عوامل ترغیب‌کنندهٔ فرهنگی و اجتماعی، مهم‌ترین عامل متعلق به نقش خانواده و حمایت خانواده در تأمین نیازهای اطلاعاتی است و این یکی از عوامل ترغیب‌کنندهٔ مؤثر در مراجعه زنان ناکاربر به کتابخانه است. ام‌اس‌گرس (۲۰۱۰) نیز در پژوهش خود کم‌رنگ بودن نقش خانواده در تربیت فرزندان در استفاده از خدمات کتابخانه را در زمرهٔ موانع پیش‌روی جوانان در استفاده از خدمات کتابخانه‌های عمومی ایرلند مطرح کرده است، که این یافته هم‌سو با پژوهش حاضر است. پنهانی (۱۳۹۵) نیز در همین راستا بر ایجاد عادت به مطالعه از کودکی تأکید می‌کند و معتقد است که نباید فراموش کرد که گشودن در بچه‌های یادگیری، فرهنگ و اندیش‌سازی کودکان و نوجوانان از طریق مطالعه و کتاب‌خوانی میسر می‌شود. متأسفانه، اغلب خانواده‌ها مطالعهٔ کتاب‌های غیردرسی را مانعی برای پیشرفت تحصیلی و آمادگی برای آزمون‌ها و کنکور تلقی می‌کنند که موجب برهم زدن تمرکز درسی و مانع موفقیت آن‌ها در آزمون‌ها می‌شود. یافته‌های پژوهش پاتریک و فردیناند (۲۰۱۶) هم با یافته‌های این پژوهش در این زمینه هم‌خوانی دارد؛ آن‌ها تأکید کردند که تأمین نیازهای اطلاعاتی زنان روستایی مهم‌ترین رفتار اطلاعاتی زنان روستایی در کتابخانه‌های روستایی است که بایستی تحت حمایت جامعه و خانواده باشد. خانواده عاملی

بسیار مؤثر در علاقه‌مند کردن فرزندان به مطالعه و ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی است. محیط و شرایط خانواده، روش تربیتی و آموزشی والدین، طرز تفکر و نگرش والدین نسبت به مطالعه و کتاب‌خوانی، وجود کتاب‌ها و نشریات قابل دسترس و پایگاه اجتماعی خانواده نقشی بسزا در تقویت عادات مطالعه و کتاب‌خوانی دارد.

یافته‌های پژوهش در خصوص عوامل بازدارنده فرهنگی و اجتماعی نشان دادند که محوریت نداشتن مسائل زنان، مشکلات فرهنگی و تعصبات خانواده می‌تواند مانع و بازدارنده زنان در مراجعه به کتابخانه باشد. نتایج پژوهش سهیلی و محمودی (۱۳۹۸) نیز در این زمینه نشان داد عمده‌ترین عامل بازدارنده زنان خانه‌دار در استفاده از خدمات کتابخانه‌های عمومی، عدم فرهنگ‌سازی مناسب (در خانواده و جامعه توسط نهادهای مربوطه و رسانه‌ها) است، و این یافته با نتایج این پژوهش هم‌خوانی دارد.

یافته‌های پژوهش در خصوص عوامل ترغیب‌کننده تخصصی کتابخانه‌ای نشان داد داشتن منابع غنی متناسب و متنوع می‌تواند زنان روستایی را به کتابخانه‌ها بکشاند و مراجعه آنان را به کتابخانه افزایش یافته‌های پژوهش ماوها (۲۰۱۷) نیز در این زمینه مؤید این یافته است؛ او نیز در پژوهش خود نشان داد افزایش علاقه به بازدیدهای دانشجویی از کتابخانه تحت تأثیر کیفیت کتابخانه از جمله راحتی، امکانات و مجموعه‌ها قرار دارد. با این حال، در مورد عوامل بازدارنده تخصصی کتابخانه‌ای، نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که عدم تناسب منابع با نیازها و نبود دسترسی به اینترنت و استفاده از دنیای فناوری دیجیتال و کمبود امکانات مهم‌ترین عوامل بازدارنده به شمار می‌روند. یافته‌های پژوهش سهیلی و محمودی (۱۳۹۸) نیز نشان داد که مهم‌ترین عامل بازدارنده زنان خانه‌دار در استفاده از خدمات ارائه‌شده توسط کارکنان کتابخانه‌های عمومی، عدم دانش و مهارت کافی کتابداران در تشخیص نیازهای مراجعه‌کنندگان، و مهم‌ترین بازدارنده زنان در استفاده از منابع کتابخانه‌های عمومی، به‌روز نبودن منابع و کمبود منابع موردنیاز زنان شناسایی شده است. یافته‌های پژوهش ساسی (۲۰۱۴) نیز نشان داد که کیفیت و کمیت منابع اطلاعاتی و زیرساخت‌ها و امکانات کتابخانه در پاسخ‌گویی به نیازهای کاربران زن و توانمندسازی آنان تأثیر دارند. همچنین، جلالی (۱۳۸۸) یکی از مشکلات کتابخانه‌های عمومی را اندک بودن میزان فضای اختصاص داده‌شده به کتابخانه‌ها معرفی کرده است. صافی (۱۳۷۹) و آقاجانزاده (۱۳۷۵) نیز از کمبود تعداد کتابخانه‌ها و عدم تناسب با جمعیت به‌عنوان یکی از موانع توسعه فرهنگی و فرهنگ مطالعه نام می‌برند؛ نتایج این پژوهش‌ها نیز مطابق با نتایج پژوهش حاضر است. یافته‌های پژوهش حسن‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) نیز نشان داد محتوا، امکانات، محیط و خدمات کتابخانه‌ها ناکارآمد است و همین موارد کافی است تا ناکاربران کتابخانه را سازمانی ناکارآمد تلقی کرده و ناکارآمدی را دلیلی برای عدم مراجعه به کتابخانه عنوان کنند. به‌علاوه، موجودیت ضعیف و محیط اطلاع‌گریز از دیگر دلایلی است که ناکاربران در این زمینه به آن اشاره کرده‌اند.

بر مبنای یافته‌های پژوهش و شناسایی عوامل مؤثر بر مراجعه زنان به کتابخانه‌های روستایی، پیشنهادهای زیر به‌منظور افزایش، بهینه‌سازی و ارتقای میزان مراجعه به کتابخانه و فرهنگ کتاب‌خوانی ارائه می‌شود:

■ با توجه به یافته‌های پژوهش در بُعد عوامل محیطی، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. گسترش فضای کتابخانه‌های روستایی موجود، تجهیز بیشتر این کتابخانه‌ها و توزیع عادلانه آن‌ها با توجه به پراکندگی جغرافیایی
۲. تبلیغات بیشتر و فراخوان برای جذب عموم مردم در کتابخانه‌های روستایی

■ با توجه به یافته‌های پژوهش در بُعد عوامل فردی، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. تلاش بیشتر برای تأمین منابع روزآمدی که موردنیاز زنان خانه‌دار در کتابخانه‌های روستایی باشد
۲. تدوین سیاست‌های جدید مجموعه‌سازی به‌منظور تأمین منابع بیشتر مرتبط با نیازهای زنان خانه‌دار
۳. افزایش خدمات عمومی کتابخانه‌های روستایی

۴. برگزاری کلاس‌ها و کارگاه‌های آموزشی در خصوص نحوه استفاده از کتابخانه و ارتقای سواد اطلاعاتی زنان
۵. توجه به نیاز زنان روستایی در برنامه‌های کتابخانه و همچنین ارائه و تجهیز منابع مطابق با نیازهای این قشر

■ با توجه به یافته‌های پژوهش در بُعد عوامل فرهنگی-اجتماعی، برگزاری دوره‌های فرهنگی-آموزشی با هدف استفاده مستمر از اطلاعات و نقش عمده اطلاعات در زندگی پیشنهاد می‌شود.

■ با توجه به یافته‌های پژوهش در بُعد عوامل تخصصی کتابخانه‌ای، به منظور افزایش مراجعه زنان ناکاربر به کتابخانه‌های روستایی، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. بهبود شرایط فیزیکی و رفاهی کتابخانه‌های روستایی
۲. تجهیز سالن‌های کتابخانه روستایی به اینترنت و دسترسی به بانک‌های اطلاعاتی
۳. برگزاری کلاس‌های آموزشی بر اساس نیاز کارکنان برای ارتقای سطح آگاهی آن‌ها

منابع

- تاج‌الدینی، اورانوس؛ و امیر تیموری، محبوبه (۱۳۹۶). پارادایم نظریه‌ای وفادارسازی کاربران کتابخانه‌های عمومی. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲(۳)، ۱۲۲-۱۴۲.
- حسن‌زاده، محمد؛ محمودی، حمیدرضا؛ قربانی، عمران؛ زارهی، ابراهیم؛ هلالیان، فاطمه؛ هوشیدری، فاطمه؛ و مقدمی، مریم (۱۳۹۸). بازدارنده‌ها و شرایط جذب ناکاربران به کتابخانه‌های عمومی. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲(۲)، ۱۳۷-۱۶۵.
- رسولی‌محیط، فرشته (۱۳۹۸). بررسی عوامل مشوق و بازدارنده مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی روستایی شهرستان رزن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام‌نور، قم.
- زارع، امین؛ گودینی، یاسر؛ و ریاحی، عارف (۱۳۹۴). مطالعه عوامل مؤثر بر استفاده از کتابخانه‌های عمومی (مطالعه موردی کاربران کتابخانه‌های عمومی شهر کرمانشاه). فصلنامه نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی، ۴(۳ و ۴)، ۵۱-۶۲.
- زندیان، فاطمه؛ قربانی، عمران؛ و حسن‌زاده، محمد (۱۳۹۵). عوامل پیش‌برنده و بازدارنده در استفاده از کتابخانه‌های عمومی. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۲(۳)، ۴۵۱-۴۶۵.
- سهیلی، فرامرز؛ و محمودی، شراره (۱۴۰۰). شناسایی عوامل عدم استفاده زنان خنهدار از کتابخانه‌های عمومی، مطالعه موردی روستاهای استان کردستان. مطالعات کتابداری و علم اطلاعات (زودآیند).
- زارع‌دارابی، سودابه (۱۳۹۸). ارزیابی وضعیت کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی و بررسی دیدگاه روستاییان نسبت به نقش کتابخانه‌ها در کاهش محرومیت اجتماعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تبریز.
- ضیایی، ثریا (۱۳۹۸). مطالعه عوامل مشوق و بازدارنده مطالعه در میان مراجعان کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد. مدیریت اطلاعات و دانش‌شناسی، ۵(۳)، ۱۱-۲۰.
- عباسی‌قرمزگل، افسانه (۱۳۹۶). بررسی عوامل مشوق و بازدارنده مراجعه نوسوادان به کتابخانه‌های عمومی آذرشهر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تبریز.
- غیوری، زینب (۱۳۹۶). روش‌های جذب مخاطب به کتابخانه‌های عمومی ایران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۳(۳)، ۳۸۱-۳۹۹.
- فخارطیسی، ملیحه (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر میزان اشتیاق به بازگشت کودکان و نوجوانان به کتابخانه، از دید مراجعان کودک و نوجوان کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۷(۲)، ۶۱-۷۶.
- فروتنی، سولماز؛ نوکریزی، محسن؛ کیانی، محمدرضا؛ و مختاری‌اسکی، حمیدرضا (۱۳۹۷). ارائه شیوه‌نامه‌ای به منظور حفظ دانش بومی در کتابخانه‌های روستایی. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۸(۲)، ۲۴۳-۲۶۳.
- مهوری، ندا (۱۳۹۷). نقش زیباسازی فضای کتابخانه‌های عمومی در جذب مخاطب و توسعه فرهنگ مطالعه از دیدگاه کاربران کتابخانه‌های امیر کبیر شهر کرمانشاه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام‌نور کرمانشاه.
- نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور (۱۳۹۰). مجموعه دستورالعمل‌های اداره کتابخانه‌های عمومی. تهران: کتاب‌نشر.

References

- AbassiGhermezgol, A. (2017). Investigating the factors that encourage or prevent newly literate users from visiting in Azarshar Public Libraries. M.A. Thesis, Department of Knowledge and Information Science, Tabriz University. (in Persian)
- Akanwa, P. C., Ilika, O. M., & Udo-Anyanwu, A. J. (2018). Provision of Effective Rural Library Services for Users' Satisfaction in Anambra State, *Library Philosophy and Practice*, 1807.
- Fakhartabasi, M. (2018). Study of the factors influencing children and adolescents' willingness to return to the library from the viewpoints of children and adolescent clients of public libraries in Mashhad. *Library and Information Science Research*, 7(2), 61-76. doi: 10.22067/riis.v7i2.63170. (in Persian)
- Frutani, S., Nowkarizi, M., Kiani, M., Mokhtari Aski, H. (2018). Providing a proposed protocol to preserve indigenous knowledge in rural libraries. *Library and Information Science Research*, 8(2), 243-263. doi: 10.22067/riis.v0i0.65302. (in Persian)
- Ghayouri, Z. (2017). Procedures of Attracting People to Public Libraries Based on the Content Analysis of Thesis Founded by Iran Public Libraries Foundation. *Research on Information Science & Public Libraries*, 23 (3): 381-399. (in Persian)
- Hassanzadeh, M., Mahmoodi, H., Ghorbani, E., Zarei, E., Helaliyan, F., Hoshidary, F., Moghaddami, M. (2020). Exploring Barriers and Conditions for Attracting Non-users to Iranian Public Libraries. *Library and Information Sciences*, 23(2), 137-165. doi: 10.30481/lis.2019.186888.1582 (in Persian)
- Huang, L.-M. and Tahamtan, I. (2018). Why do People Come? The Factors Influencing Public Library Visits. In L. Freund (Ed.), *Proceedings of the Association for Information Science and Technology* (pp. 832-833.) Hoboken, NJ: Wiley. <https://doi.org/10.1002/pr2.2018.14505501136>
- Hughes, Cynthia (2017) Rural Libraries Services for Older Adults: A Nationwide

- IRANPL (2011). A set of instructions for managing public libraries. Tehran: Ketabe Nashr. (in Persian)
- Kasimani C, and Rajendran N (2019), "User's Satisfaction with Public Libraries: A Special Reference to District Central Library, Thiruvallur (Tamilnadu)". *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. Retrieved September 15, 2021, from <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5936&context=libphilprac>
- Mehraei, N. (2018). Investigating the role of beautification of the public library space in attracting the audience and developing the study culture from the perspective of users of the Amir Kabir Public Library of Kermanshah. M.A. Thesis. Department of Knowledge and Information Science, Payame Noor University of Kermanshah. (in Persian)
- Omar, S. Z., Shaffril, H. A. M., D'Silva, J. L., Bolong, J., & Hamzah, A. (2015). Mapping the patterns and problems in using rural library services among rural youth in Malaysia. *Information Development*, 31(5), 393-404. <https://doi.org/10.1177/0266666913515506>
- Patrick, I. O. and Ferdinand, O. A. (2016) Rural Women and their Information Seeking Behavior, *Library Philosophy and Practice (e-journal)* 1396. Retrieved September 15, 2021 from <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1396>
- Rasolimoht, F. (2018). Study of the Factors Encouraging or Inhibiting Users to rural public libraries of Razan. M.A. Thesis, Department of Knowledge and Information Science, Payame Noor University of Qom. (in Persian)
- Salim Mia, Md. (2020). The role of community libraries in the alleviation of information poverty for sustainable development. *International Journal of Library and Information Science*, 12(2), 31-38.
- Sikes, S. (2019). Rural Public Library Outreach Services and Elder Users: A Case Study of the Washington County (VA) Public Library. *Public Library Quarterly*, 1-26. doi:10.1080/01616846.2019.1659070
- Soheili, F., Mahmoodi, S. (2021). Identifying the factors underlying the non-use of public libraries by housewives in rural areas of Kurdistan. *Journal of Studies in Library and Information Science* (forthcoming). (in Persian)
- Survey, *Public Library Quarterly*, 36:1, 43-60, DOI: 10.1080/01616846.2017.1275626
- Tajedini, O., Khasseh, A. A., Afzali, M., & Sadatmoosavi, A (2019). How to increase the loyalty of public library users? A qualitative study. *Journal of Librarianship and Information Science*. doi:10.1177/0961000619856081
- Tajedini, O., Amirtaimory, M. (2017). Theoretical paradigm of building loyalty in users of public libraries: a qualitative study. *Library and Information Sciences*, 2(3), 122-142. (in Persian)
- Xu, F. & Du. JT (2018). Factors influencing users' satisfaction and loyalty to digital libraries in Chinese universities. *Computers in Human Behavior* 83(June), 64-72.
- Zandian, F., Ghorbani, E., Hasanzadeh, M. (2016). Public Libraries Use: Intensifying and obstructing Factors. *Research on Information Science & Public Libraries*, 22 (3): 451-465. (in Persian)
- Zare, A., Godeyni, Y., & Riahi, A. (2015). Study of Factors Effecting the Use of Public Libraries (Case study of User of Kermanshah Public Libraries). *Journal of Information Systems and Services*, 4(4), 51-62. (in Persian)
- Zareh Darabi, S. (2019). Assessing the situation of rural libraries in East Azerbaijan province and examining the villagers' views on the role of libraries in reducing social deprivation. M.A. Thesis, Department of Knowledge and Information Science, Tabriz University. (in Persian)
- Ziaei, S. (2018). Study of the Factors Encouraging or Inhibiting Informal Study among clients in the public libraries of Mashhad. *Quarterly Knowledge and Information Management Journal*, 5(3), 11-20. doi: 10.30473/mrs.2019.31151.1259. (in Persian)